

Законодавча база інвестування: сучасність і перспективи

В роботі зроблено огляд податкового законодавства, яке прямо чи опосередковано впливає на інвестиційну діяльність, підкреслено його позитивні і негативні сторони. Запропоновано шляхи стимулювання надходження інвестицій через внесення відповідних змін до податкового законодавства.

інвестування, оподаткування, основні фонди

Однією з причин непривабливості нашої країни для інвесторів є нестабільність законодавчої бази інвестування, що є особливо актуальним на сучасному етапі і негативно впливає на підвищення інвестиційної активності регіонів.

Так, А.Сухоруков визначив, що “До негативних рис інвестиційного клімату на сьогодні слід віднести:

- відсутність податкового, господарського та цивільного кодексів України ...” [5,ст.26].

Відмічено, пріоритет у залученні як вітчизняного, так і іноземного капіталу належить спеціальним економічним зонам (СЕЗ) та територіям пріоритетного розвитку (ТПР).

Але чому, за рахунок яких факторів СЕЗ та ТПР є більш привабливими для інвесторів? Чи насправді створення цих зон є вирішенням проблеми?

Метою даної статті є аналіз діючого законодавства, яке так чи інакше впливає на привабливість України для інвесторів, та внесення пропозицій щодо його оптимізації.

З проголошенням незалежності перед Україною гостро постало питання не втратити конкурентноздатності держави на світовому ринку. Одним з пріоритетних завдань стало вирішення проблем в інвестиційній галузі, тому що роль держави як інвестора та практична відсутність внутрішніх інвестиційних ресурсів зумовила економічний спад у всіх галузях промисловості.

Для того, щоб вийти з цього стану, необхідно було реформувати структуру економіки України, підвищити конкурентоспроможність продукції, створити нові робочі місця та нові підприємства, застосувати нові технології. Все це можна було здійснити лише за умови залучення іноземного капіталу у вигляді інвестицій та кредитів. Однак головним джерелом залучення інвестицій у реальний сектор є реальні іноземні інвестиції, які надходять у вигляді обладнання, машин, механізмів і т.д. А їх надходження тісно пов'язане з стабільністю діючого законодавства.

За 2002 рік засоби масової інформації відмічають зростання економічних показників промисловості України (за даними Статкомітету СНД, ріст ВВП в Україні зріс в середньому на 7% у першому кварталі 2003 року, порівняно з аналогічним періодом 2002 року), хоча інвестиційний клімат залишається несприятливим. Як і раніше, перше місце за обсягом надходження інвестицій займає харчова промисловість, де можна одержати прибуток від вкладених коштів в найкоротші строки, не боячись постійних змін податкового законодавства.

У 2002 році приріст виробництва на підприємствах харчової промисловості становив 8,4% порівняно з 2001 роком.

Постійно змінювана інвестиційна політика України відображається в законодавстві про інвестиційну діяльність, яке, з урахуванням специфіки економічних процесів країни, вимагає визначення і вдосконалення практичного досвіду залучення інвестицій. Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18.12.1991р. започаткував розвиток законодавства про інвестиційну діяльність в нашій державі, яке на певних етапах передбачало надання різного виду пільг інвесторам, а згодом їх відміняло. Це дало підставу говорити про недосконалість та нестабільність інвестиційної політики в Україні.

Основною метою податкової політики держави є стимулювання її економічного розвитку, що передбачає стимулювання інвестиційної діяльності в Україні. Підприємствам з іноземними інвестиціями, з урахуванням українського виробника, згідно закону України “Про іноземні інвестиції ” від 13.08.1992р., надавались пільги з податку на прибуток і податку на додану вартість. Але цей закон було скасовано вже у 1993 році Кабінетом Міністрів України, який прийняв Декрет “Про режим іноземного інвестування”. Одночасно було скасовано ряд пільг, встановлених законом “Про іноземні інвестиції”.

Внаслідок цього іноземні і вітчизняні інвестори стали боятись вкладати кошти в економіку України, так як нестабільність податкового законодавства не дає впевненості у завтрашньому дні, а інвестиційний процес розрахований на певний період років.

Несприятливим фактором для іноземного інвестування в економіку України є не тільки нестабільність інвестиційного законодавства, але і невідповідність одних норм права іншим, при тому, що регулюють ці правові норми ідентичні правовідносини. Так, Закон України “Про внесення змін до деяких законів України з метою усунення випадків ухилення окремих підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, від сплати податків, зборів (обов’язкових платежів)” передбачає внесення змін до законів “Про інвестиційну діяльність”, “Про податок на додану вартість”, “Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб’єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна і коштів вітчизняного походження”. Внесення змін до закону “Про інвестиційну діяльність” від 2002року іноземних інвесторів було позбавлено однієї з гарантій їх державного захисту: “Державні гарантії захисту інвестицій не стосуються питань... сплати ними податків, зборів (обов’язкових платежів)”.

Хоча в іншому пункті цього закону говориться: “Держава гарантує стабільність умов здійснення інвестиційної діяльності...”. І в цей час було внесено зміни до Закону України “Про податок на додану вартість”, якими позбавлялись підприємства з іноземними інвестиціями ще однієї пільги: “... податковий вексель не може бути виданий на суму податкового зобов’язання з ПДВ під час митного оформлення товарів, що ввозяться (пересилаються) підприємствами з іноземними інвестиціями незалежно від форм і часу внесення даних інвестицій”.

Проте в 2003році знову введено в дію норму закону “Про податок на додану вартість” для підприємств з іноземними інвестиціями, яка забезпечує право цих підприємств – платників ПДВ на видачу податкового векселя при ввезенні товарів на митну територію України, але в більш жорсткому режимі: за умови надання митному органу статутних документів, які підтверджують наявність інвестицій з країн, з якими ратифіковані угоди про підтримку і взаємний захист інвестицій. Зміни носять все ж дискримінаційний характер, тому що обмежують право на видачу векселя з ПДВ інших інвесторів. Ця невелика пільга могла б прибавити додаткову кількість інвесторів і сприяти мобілізації інвестиційних ресурсів в Україні.

Аналіз інвестиційних процесів свідчить про те, що фінансування інвестицій найчастіше здійснюється за рахунок власних коштів підприємств. Але протягом тривалого часу законодавці надавали пільги іноземним інвесторам, обходячи стороною

українських суб'єктів підприємницької діяльності, які мали кошти і бажання вкладати їх в економіку України. До них застосовуюся жорсткий податковий і митний пресинг. Цей факт є ще одним доказом недосконалості вітчизняного законодавства.

Згідно Закону №93/96-ВР “Про режим іноземного інвестування” від 19.03.96р.: “Іноземні інвестиції – це цінності, щокладаються іноземним інвестором в об'єкти інвестиційної діяльності ...”. Тобто переваги надаються не іноземному капіталу, а іноземному походження інвестора. Ця законодавча політика сприяла пошуку підставних іноземних інвесторів з метою скористатися деякими, іноді не значними, пільгами.

Так, майно, що ввозиться в Україну в якості внеску іноземного інвестора в статутний фонд підприємств з іноземними інвестиціями, звільняється від сплати мита. Замість цього видається простий вексель на суму мита з відстрочкою платежу на 30 календарних днів за умови, що протягом цього строку вказане майно буде зараховане на баланс підприємства.

Фактором, який обмежує інвестиційну діяльність, можна визнати і критерій віднесення підприємств до підприємств з іноземними інвестиціями. Так, згідно Закону № 93, цього статусу вони набувають тільки у випадку, якщо іноземна інвестиція зареєстрована і складає не менше 10% загальної суми статутного фонду. Особливо актуальним є дане питання зараз, коли іноземні інвестори бояться ризикувати великими сумами коштів.

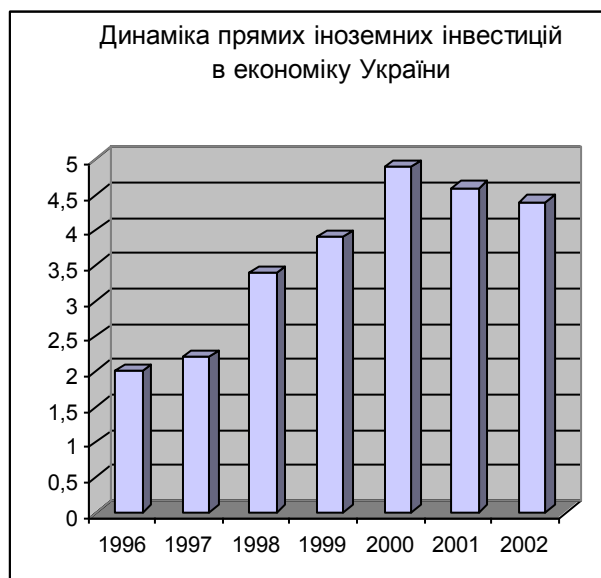

Рисунок 1 – Динаміка прямих іноземних інвестицій в економіку України

З рис.1 бачимо, що введення в дію закону № 93 сприяло підвищенню надходжень прямих іноземних інвестицій в Україну. Проте, починаючи з 2000 року, становище знов погіршилось, що можна пояснити нестабільністю наявної нормативно-правової бази, а саме введення податкових роз'яснень і законів, які дезорієнтували платників податку (Закон “Про держбюджет 2002 року”) і приводили до порушень податкового законодавства.

Закон України “Про ліквідацію дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна і коштів вітчизняного походження” від 2002 року скасував пільги для іноземних інвесторів і встановив для них національний режим інвестиційної діяльності. Це стало ще однією крайністю, в яку вдалися українські законодавці, надаючи і відмінюючи пільги тим чи іншим суб'єктам підприємницької діяльності. Досвід минулих років та розвиток

інвестиційного законодавства показують, що пільговий режим необхідно надавати тим суб'єктам господарювання (незалежно від їх походження: вітчизняного чи іноземного), які вкладають засоби в економіку найбільш уразливих територіальних створень чи галузей промисловості. Саме така інвестиційна політика взята за основу створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) і територій пріоритетного розвитку (ТПР) в Україні. Її позитивні результати є вже сьогодні, і заслуговують особливої уваги та детального вивчення. Надання статусу СЕЗ та ТПР ряду територій України дозволило встановити спеціальний режим інвестиційної діяльності для суб'єктів підприємництва, які мають свідоцтво (ТПР) або дозвіл (СЕЗ) на реалізацію інвестиційного проекту та підписали контракт з місцевим органом самоврядування.

Спеціальний режим інвестиційної діяльності - це встановлений спеціальним законодавством особливий порядок здійснення інвестиційної діяльності, який включає в себе пільгові митний, податковий, фінансовий та інші режими, метою яких є активізація підприємницької діяльності та створення нових робочих місць.

Важливе значення для інвесторів мають фінансові пільги, надані деяким спеціальним економічним зонам і територіям пріоритетного розвитку. До них можна віднести: звільнення від сплати збору на обов'язкове соціальне страхування на-випадок безробіття (СЕЗ “Славутич”), звільнення від плати за землю (м. Харків, СЕЗ “Донецьк”, Чернігівська область та інші); надходження в іноземній валюті від реалізації продукції (робіт, послуг), які вироблені в зоні, звільняються від обов'язкового продажу (СЕЗ “Донецьк”, СЕЗ “Азов”, СЕЗ “Славутич”).

Незважаючи на позитивні моменти, які мають місце при встановленні спеціального режиму інвестиційної діяльності, є ще проблеми, які перешкоджають практичному здійсненню даного спеціального режиму. Наприклад, не в усіх СЕЗ і ТПР законодавчі нормативи звільняють від податку на додану вартість тих суб'єктів господарювання, які завозять обладнання.

Існує проблема, вирішити яку необхідно для подальшого функціонування спеціального режиму інвестиційної діяльності - це державні гарантії інвесторам, які передбачені спеціальними законами СЕЗ і ТПР.

Так, в законодавстві визначається, що у випадку ліквідації СЕЗ або ТПР держава гарантує збереження в повному обсязі всіх майнових і немайнових прав інвесторів, які здійснюють діяльність в СЕЗ або ТПР (ст. 12 Закону України “Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу “Курортполіс Трускавець”, ст. 19 Закону України “Про спеціальні економічні зони і спеціальні режими інвестиційної діяльності в Донецькій області”). Але не зрозуміло, що законодавець укладає в поняття “майнові і немайнові права інвесторів”; чи входить до даної категорії той пільговий режим, який застосовувався до інвестора в період дії СЕЗ або ТПР. Якщо в цьому випадку мова йде і про пільги, які надаються суб'єктам інвестиційної діяльності, так чому конкретно не вказати, що за інвесторами зберігаються пільги на строк, встановлений контрактами між інвестором і місцевим органом самоврядування.

Відповідними законодавчими актами України створено 11 СЕЗ та введено спеціальний режим інвестиційної діяльності в 9 регіонах країн, який передбачає для суб'єктів, що реалізують інвестиційні проекти, звільнення від сплати ввізного мита та податку на додану вартість при ввезенні в Україну обладнання, матеріалів, сировини; плати за землю; податку на прибуток, отриманого в ході реалізації інвестиційного проекту. Згідно Закону України “Про прибуток” не включається до валового доходу суб'єктів інвестиційної діяльності “суми коштів, або вартість майна, що надходять платнику податку у вигляді прямих інвестицій, або реінвестицій у корпоративні права, емітовані таким платником податку”.

В активізації інвестиційного процесу важлива роль належить податкам. Тому одним з його інструментів є введення в дію Податкового кодексу, метою якого є забезпечення стабільності і незмінності податкового законодавства держави, і, зокрема, такого гіганта нашої податкової системи як Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”.

Суттєві зміни були внесені законом України від 24.12.2002р № 349-IV “Про внесення змін в закон України,, “Про оподаткування прибутку підприємств”, серед яких можна виділити як позитивні, так і негативні.

Одним з позитивних факторів нового Закону можна назвати зниження ставки податку на прибуток з 30% до 25%. Проте у порівнянні з розвинутими країнами ставка податку, на прибуток в Україні навіть нижча, ніж у деяких з них.

Тому не можна назвати високий рівень оподаткування прибутку причиною несприятливого інвестиційного клімату. Оцінюючи структуру бази оподаткування (формування валових доходів та валових витрат), бачимо, що фіскальний підхід податкової адміністрації сприяє зростанню рівня податкового вилучення коштів.

Згідно Закону № 349 валові витрати виробництва (обігу) збільшуються за першою з подій, що сталася раніше протягом звітного кварталу: або списання коштів з банківського рахунку платника податку в оплату товарів (робіт, послуг), або оприбуткування товарів, а для робіт, послуг - дата їх фактичного отримання. Аналогічно формуються валові доходи: або надходять кошти на банківський рахунок, або відвантажуються товар. Коли законослухняний платник сплатить всі податки, він залишиться практично без коштів, тому що податок з прибутку він сплачує, якщо кошти навіть ще не надійшли на банківський рахунок (тобто фактично прибуток ще не отримано). Це призводить до ухиляння суб'єктів підприємницької діяльності від сплати податків, тому що не легко сплатити податок з прибутку, якого ще не має.

Продумана і виважена амортизаційна політика держави сприяє підвищенню привабливості інвестиційного клімату в Україні. Тому найбільших змін зазнала стаття “Амортизація” Закону № 349.

Спад виробництва за останні 10 років супроводжувався виведенням з дії основних засобів виробництва. Скасування норми прискореної амортизації основних фондів третьої групи стало несподіванкою на тлі позитивних змін, внесених до закону, тим більше, що Закон України “Про інвестиційну діяльність” визначає: „... регулювання умов інвестиційної діяльності здійснюється шляхом ... прискореної амортизації основних фондів”.

Позитивним фактором стало надання певних свобод у виборі норм амортизації, а також суттєве їх підвищення. Введення четвертої групи основних фондів для матеріальних цінностей, які найшвидше морально зношуються, дозволяє прискорити їх оновлення, покращити стан і збільшити інвестиційні можливості підприємств. Але норма амортизації (15% на квартал), на наш погляд, не є достатньою для того, щоб запобігти швидкому моральному зношуванню електронних приладів. Необхідно застосувати амортизацію у більш високих нормах (до 100%).

Проте, хоча норми амортизаційних відрахувань і підвищились, їх можна застосувати лише до основних фондів, придбаних починаючи з 2004 року. Так що позитивний ефект від цього нововведення будемо мати тільки через кілька років.

Збільшився також і відсоток віднесення витрат на ремонт основних фондів до валових витрат (10%), хоча більшу частину суми, витраченої на ремонт, відносимо все ж на збільшення балансової вартості об'єкта чи відповідної групи.

На нашу думку, більш прогресивним було б віднести до валових витрат всю суму витрат на ремонт, і взагалі переглянути критерій віднесення матеріальних цінностей до основних фондів у податковому законодавстві.

Так, якщо розглянути формування оподатковуваного прибутку згідно Закону № 349:

$$ОП = СВД - ВВ - А$$

бачимо, що суми амортизаційних відрахувань не беруть безпосередньої участі в акумуляції коштів для придбання чи оновлення основних фондів, вони лише зменшують об'єкт оподаткування. А це зменшення було б більш суттєвим, якщо б витрати на придбання основних фондів повністю відносились на валові витрати. Зрозуміло, що вартість основних фондів, наприклад, першої групи досить висока, тому достатньо було б переоцінити критерій віднесення матеріальних цінностей до основних фондів (вище певної суми, наприклад, вище 10000 грн.), або встановити межу віднесення витрат на їх придбання до валових витрат.

Такі міркування викликані тим, що фінансовий стан більшості українських підприємств в даний час важкий, і запропоновані норми можна ввести як тимчасові, на певний період, з метою нагромадження підприємствами власних коштів, що є необхідною передумовою інвестиційної діяльності.

Зазначені зміни, зрозуміло, призведуть до суттєвого скорочення надходжень до бюджету. Компенсувати їх за рахунок підвищення рівня оподаткування приватного сектора немає можливості, тому що більшість населення на сьогоднішній день перебуває за межею бідності. Забезпечення достатніх надходжень до бюджету можливе лише за умови розширення бази оподаткування, тобто скорочення пільг. Якщо проаналізувати податкове законодавство, бачимо, що більша частина бюджетних надходжень втрачається за рахунок надання пільг різним категоріям юридичних і фізичних осіб, які дуже часто не мають на них права. Тому їх необхідно замінити адресною допомогою відповідних фондів та підвищити рівень доходів населення, щоб фізичні особи мали можливість сплачувати податки у повному обсязі. Крім того, для інвестування залучаються кошти не лише юридичних осіб, але і грошові нагромадження і заощадження громадян. Отже, підвищення рівня доходів населення сприятиме і поживленню інвестиційного клімату. Але, внаслідок кризового стану вітчизняної економіки попередніх років, неможливо залучити навіть ті обмежені кошти, що є у населення. Вони використовуються на споживання. Для того, щоб змінити цю ситуацію, необхідно внести корективи не лише в закони, які безпосередньо стосуються інвестиційної діяльності, а і в ряд інших, які, здавалося б, зовсім з нею не пов'язані.

З початку 2004 року введено в дію Закон України “Про податок з доходів фізичних осіб”, який торкається інтересів кожного і є безумовною новацією, тому, що дає право платнику на податковий кредит.

Звернемось до Декрету Кабінету Міністрів України від 26.12.92 р. №13-92 “Про прибутковий податок з громадян”, в якому говориться, що доход платника податку зменшується на суму мінімальної місячної заробітної плати (неоподаткований мінімум) за кожний повний місяць при розрахунку прибуткового податку. За період з 1992 року по 2003 рік мінімальна заробітна плата, що ототожнювалась з неоподатковуваним мінімумом, зазнала змін і становила 185 грн. Але при розрахунку прибуткового податку користувались шкалою, до якої закладено пільгу у сумі 17 грн. Це суттєво впливало на розмір заробітної плати громадян та їх заощаджень, які вони могли б інвестувати. Тому одним з найважливіших питань покращення інвестиційного клімату в Україні є пошук і розробка можливостей залучення коштів населення як одного з потенційних інвесторів. Сприяти цьому буде введення Закону “Про податок на доходи фізичних осіб”, ставка якого складає 13 % з сукупного доходу за рік, що не перевищує 7200 грн. Інвестовані населенням кошти матимуть мультиплікативний вплив на доход

підприємств, які отримають ці кошти, і забезпечать додаткові надходження до бюджету.

Якщо звернутись до досвіду оподаткування країн з розвиненою ринковою економікою, бачимо, що для них характерним є пряме оподаткування, яке більш справедливе і прямо залежить від рівня доходів платника податку. Тому одним з кроків до збільшення бюджетних надходжень може бути введення податку на нерухомість, обговорення якого триває.

Підсумовуючи вищесказане, бачимо, що система податків, податкових ставок і пільг відіграє важливу роль у формуванні інвестиційного потенціалу країни. За умов економічної кризи та розпорошення інвестиційних бюджетних ресурсів неможливе формування сприятливого інвестиційного середовища. Відсутність податкових стимулів, недосконалість податкового законодавства, відсутність єдиної інвестиційної політики сприяли низькому рівню капіталізації прибутку підприємств. Значні обсяги “тіньового” бізнесу як основного джерела накопичення та вивезення капіталу знижували можливості вітчизняного інвестування. Тому, щоб поживити інвестиційну діяльність, необхідно задіяти такі заходи:

- підвищити роль вітчизняних інвесторів шляхом надання податкових пільг;
- залучити до інвестування приватний сектор через підвищення рівня його доходів;
- внести тимчасові зміни до податкового законодавства з метою стимулювання нагромадження коштів підприємствами;

Аналіз діючого податкового законодавства показав, що нововведення до Законів носять фіскальний і дещо “косметичний” характер. Стабільність і незмінність, до якої всі прагнуть, буде досягнута, мабуть, нескоро. Тому пошуки покращення інвестиційної привабливості та шляхів залучення додаткових коштів для інвестування підприємств тривають.

Список літератури

1. Закон України № 349-IV “Про внесення змін до Закону України, “Про оподаткування прибутку підприємство” від 24.12.2002 р.
2. Закон України №168/98-ВФ “Про податок на додану вартість” від 03.04.97р.
3. Закон України №93/96-ВР “Про режим іноземного інвестування” від 19.03.96р.
4. Закон України №1560 “Про інвестиційну діяльність” від 18.09.96р.
5. Журнал “Економіка України”, 8(489), 2002 р.

В работе сделан обзор налогового законодательства, которое прямо или косвенно влияет на инвестиционную деятельность, подчеркнуты его положительные и отрицательные стороны. Предложены пути стимулирования поступления инвестиций через внесение соответствующих изменений в налоговое законодательство.

In work the review of the tax laws which directly or indirectly influences investment activity is made, his positive and negative parties are underlined. Ways of stimulation of receipt of investments through entering of respective alterations into the tax laws are offered.